

De qui és l'Arxiu de la Corona d'Aragó?

La història de l'anomenat Arxiu de la Corona d'Aragó és tan o més convulsa que la nostra història com a poble. Els canvis de nom i d'ubicació són només algunes mostres dels capricis dels successius governants a què està exposat.

No fa gaire temps, l'aleshores conseller de Cultura de la Generalitat Valenciana, Esteban González Pons, es despenjà

amb unes declaracions forassenyades, poc pròpies d'un titular de Cultura, on reivindicava la documentació valenciana de l'Arxiu Reial de Barcelona, altrament denominat de la Corona d'Aragó, si el Govern del Principat s'atrevia a reclamar els mal anomenats "papers de Salamanca", confiscats per Franco i ara a l'Arxiu Històric Nacional de Salamanca (secció "Guerra Civil") de la ciutat castellanoleonesea. Un altre cop els escrits d'altres èpoques s'erigien en arma llancívola contra les legítimes reivindicacions catalanes –incloses, és clar, les valencianes, malgrat la patuleia governamental autòctona– de posseir la història pròpia. Però al conseller valencià, un home del PP, ja li va bé que la documentació històrica valenciana romanguí en mans de forasters, "únicament si els 'catalans' demanen, jo també".

És clar que l'argumentació exhibida per Esteban González Pons no ens ha d'estranyar, i menys venint d'un individu el partit del qual ha convertit les comarques valencianes en un serrall temàtic on tenen cabuda els instints crematístics més perversos. Un govern com el de Camps –com anteriorment ho fou el de Zaplana–, que mostra tan poc interès per la història pàtria, que més aviat obvia i oblidada, quin interès té per l'Arxiu de la

Corona d'Aragó, on resta el testimoni del nostre passat com a nació sobirana, sinó el d'entrebancar la solució d'una injustícia històrica?

Curiosament, l'Estatut d'Autonomia de la "Comunitat Valenciana", en la disposició addicional segona, s'atorga competències sobre el fons documental barceloní, tot i que sota la suprema possessió de l'estat espanyol, i reclama una llei estatal específica per determinar la presència valenciana en els òrgans gestors de l'arxiu.

L'administració valenciana, però, amaga que l'arxiu històric valencià per excel·lència, l'Arxiu del Regne de València, és de competència exclusiva de la Generalitat Valenciana, com també ho són de llurs respectius governs autònoms l'Arxiu del Regne de Mallorca i l'Arxiu del Regne d'Aragó. Així doncs, què passa amb l'Arxiu Reial de Barcelona, la propietat del qual és tan discutida i pretesa pels governs de les regions que formaren antany la confederació catalanoaragonesa o Corona d'Aragó?

L'Arxiu Reial de Barcelona o arxiu comtal barceloní s'originà cap al segle XII, quan els sobirans de la casa de Barcelona, adés entronitzada a Aragó, crearen un dipòsit documental per guardar les actes, tenir els despatxos i tot el que generava llur cancelleria. Allà s'integren els documents dels comtes de Barcelona, des del segle IX, com el precepte carolingi en favor del monestir de la

Des de l'any 1993 l'Arxiu de la Corona d'Aragó es troba en aquest edifici modern prop de l'Estació del Nord de Barcelona. Dins d'aquestes parets trobem el testimoni del nostre passat com a nació sobirana.

Grassa, de l'any 844, o una escriptura privada original de l'any 889. També cal destacar la butlla en paper que Silvestre II atorgà al monestir de Sant Cugat el 1003 o la de Joan XVIII de l'any 1008. No hem d'oblidar la sèrie de pergamins, amb documentació estrictament catalana, des de Guifré I el Pilós fins a Ramon Berenguer IV.

Aragó sí, s'uní a Barcelona el 1137, però no fou fins a Alfons I—dit el Cast—que es consolidà una cancelleria única. Aquest monarca compilà 951 escriptures en dos volums, el *Liber Feudorum Maior*, elaborat pel degà de la seu barcelonina Ramon de Caldes a la fi del segle XII, del qual únicament ens ha pervingut un còdex miniat de 88 folis, una de les joies de l'Arxiu.

De Pere I—el Catòlic—es conserva el primer document de cancelleria íntegrament redactat en català, i ja amb Jaume I assistim a la formació d'un autèntic arxiu administratiu "*nostro publico Archivio Barchinone*" amb l'aparició dels registres de cancelleria—o còpia de tots els

documents que la institució generava—, posteriorment enquadernats, que forma una rica sèrie, la més important de l'arxiu, que és única a tot Europa. El registre més antic, i una altra de les joies de la nostra història, són els tres volums del *Llibre del Repartiment valencià (Donationes de Valentia et de termino facte a domino Iacobo rege Aragonum)*, redactats entre 1237 i 1252. En total, fins a l'any 1727, data dels registres de la Comandància General del Principat durant el segon regnat de Felip IV (V segons la numeració castellana), la sèrie està constituïda per 6.704 registres, d'un valor històric extraordinari només comparable a l'Arxiu Secret Vaticà. L'Arxiu s'instal·là definitivament des de Jaume II al Palau Reial barceloní i Pere III—el Cerimoniós—disposà que l'arxiver Pere de Pas-seia, el primer professional exclusiu de la institució, residís a Barcelona.

Així doncs, des del segle XIII tenim un dipòsit documental en actiu al servei de la cancelleria dels comtes de Barcelona i reis d'Aragó. Aquest no era, però, l'ar-

xiu territorial de l'estat, com alguns han intentat veure, sinó l'arxiu personal del monarca, encarnació, si es vol, de la confederació, però que sobretot era el príncep de Barcelona i que com a tal disposà que el seu arxiu restés a la ciutat cap i casal del Principat.

Convé no oblidar un concepte bàsic del pensament polític català tradicional, potser un poc oblidat després de l'obligada amnèsia a la qual els Borbons han sotmès el nostre país, però que encara sobreviu al subconscient dels polítics catalans amb sensibilitat nacional (adés Pujol, adés Maragall amb la proposta de Comunitat del Canigó), com és la fidelitat—quasibé sacrosanta— a la unió dinàstica heretada del matrimoni de Ramon Berenguer IV amb Peronella d'Aragó, la qual cosa significa la unió amb el País Valencià i les Illes, els Països Catalans.

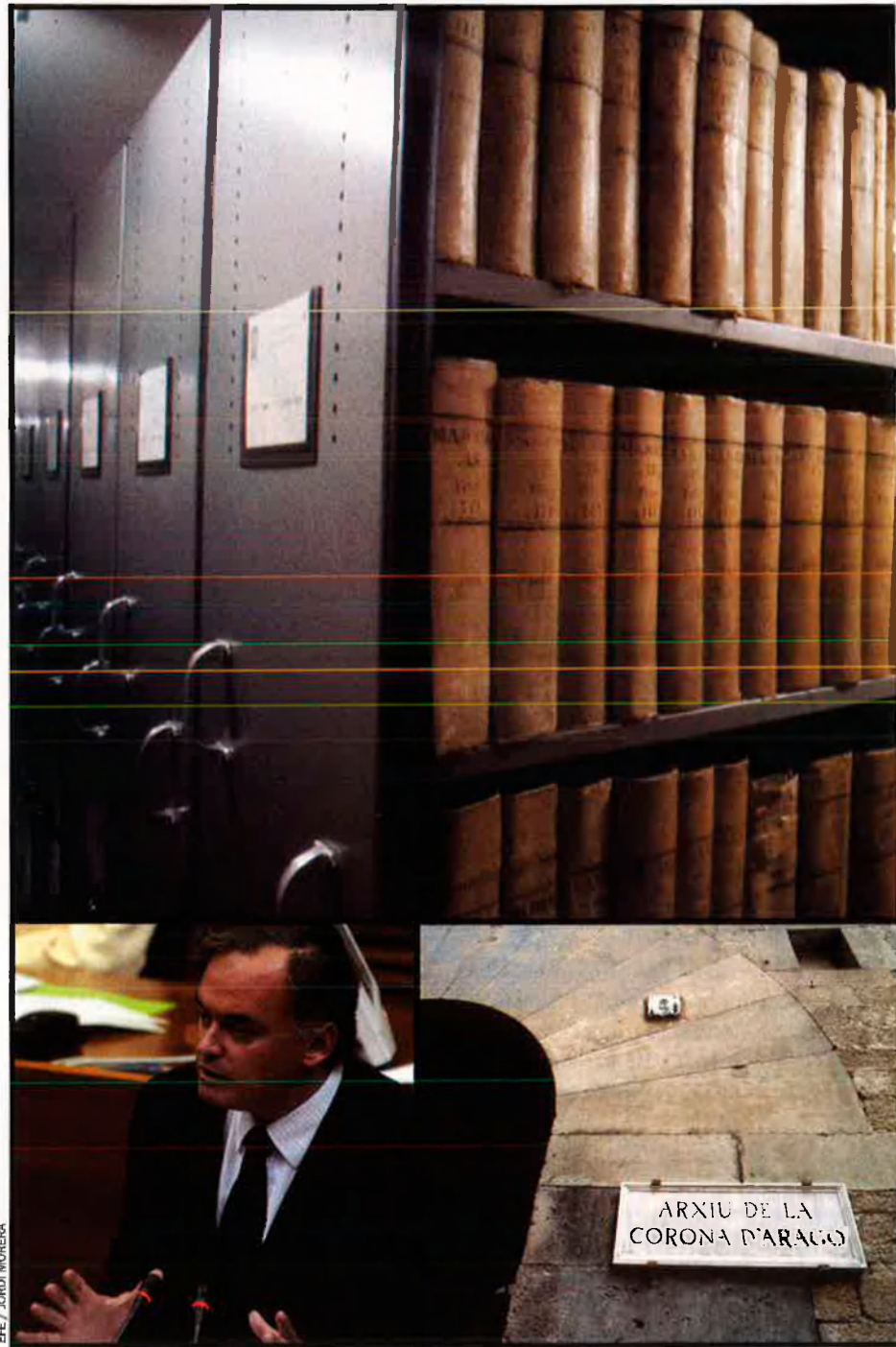
I és aquesta idea de resurrecció de l'antic marc confederal, temuda a Ponent, la que aferra Espanya a mantenir les urpes sobre una de les institucions més emblemàtiques de la nostra història i no prete-

La mort de Franco obrí noves expectatives a l'arxivística catalana, però les maneres de la transició no permeteren el retorn dels fons

sos arguments arxivístics, car l'Arxiu Reial de Barcelona, o de la Corona d'Aragó si acceptem la denominació imposada per la repressió borbònica del segle XVIII, guarda els tresors més preats de la història dels catalans, la seva memòria escrita.

El 1982 l'estat espanyol i la Generalitat de Catalunya signaren el conveni de traspassos dels arxius que, per als casos de País Valencià, Illes i Aragó havien significat el traspass dels respectius arxius territorials. El mal anomenat –no ens cansarem de dir-ho– ACA (acrònim d'Arxiu de la Corona d'Aragó), però, restà amb doble titularitat, estat-Generalitat, confirmada per la Constitució de 1978 i l'Estatut del Principat. De més a més, calia incloure les pretensions dels altres territoris que reivindicaven llur parcel·la de protagonisme, que no solament l'addenda de l'Estatut valencià. Així, l'ACA havia de ser regit per un patronat, encara no constituït (i ja han passat més de vint anys...), format per facultatius de les autonomies respectives i el Ministeri de Cultura. No obstant això, era obviat un fet d'especial rellevància, i és que l'ACA, a més de la documentació reial de la Corona desballestada pels Borbons, guardava la documentació de la Generalitat de Catalunya i altra privativa del Principat dipositada allí des del segle XIX.

Recentment, l'Associació d'Arxivers de Catalunya ha alertat de la injustícia

que representa l'actual gestió de l'ACA, com també la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans. Els arxivers catalans demanen que siguin transferits els fons de l'ACA privatius del Principat a la Generalitat, que els fons reials que afecten a tota l'antiga Corona siguin de titularitat comuna amb els altres territoris afectats i que el fons documental de la Generalitat històrica passi a l'Arxiu Nacional de Catalu-

nya, a Sant Cugat del Vallès. També pel que fa al nom es manifesten els facultatius catalans, tot demanant la denominació d'Arxiu Reial de Barcelona, no només per als fons agrupats sota el nom Reial Cancelleria o Cancelleria Reial, sinó per a tot l'arxiu.

Al segle XVIII l'arxiu fou instal·lat a la Reial Audiència –el Palau de la Generalitat– i des de 1754 gestionat per funcionaris del nou estat centralitzat a

Els Congressos d'Història de la Corona d'Aragó

Des de dijous 9 a dimarts 14 de setembre València acull el divuitè Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, que des de 1908, any del primer que tingué lloc a Barcelona –dedicat a la figura de Jaume I–, són celebrats periòdicament en ciutats de la geografia de l'antiga confederació catalanoaragonesa. Concebut per promoure i publicar estudis històrics, medievals i moderns, dels territoris governats pel rei de Catalunya i Aragó, inclosos els italians, l'aportació de l'Arxiu de la Corona d'Aragó ha estat cabdal d'ençà que el valencià Jesús-Ernest Martínez Ferrando dirigí aquesta institució. Sempre la llengua catalana ha estat oficial en aquestes trobades científiques, i des de 1962, data del setè presidit per l'insigne medievalista Ramon d'Abadal, es constituí la Comissió Permanent, amb seu a l'edifici de l'ACA i integrada per disset membres: tres per a cada un dels països peninsulars de la Corona (Principat, Aragó, País Valencià i les Illes), dos de l'estat francès, tres d'Itàlia i un per a Castella, Navarra i Portugal, a més del director de l'Arxiu.

Aquest congrés és dedicat a la Mediterrània de la Corona d'Aragó (segles XIII-XVI) i al setè centenari de la Sentència Arbitral de Torrellas (8 d'agost de 1304), que significà l'annexió definitiva de les terres meridionals valencianes, conquerides i repoblades el 1265 per Jaume I, però que hagueren d'esperar fins al regnat de Jaume II per integrar-se al regne valencià. El gran nombre d'historiadors participants avalen el congrés com una cita de màxim interès per als estudiosos, on no faltaran les visites al monestir de Santa Maria de la Valldigna i a Xàtiva (Costera) ni tampoc les recepcions oficials, entre altres la de la Generalitat Valenciana i l'Ajuntament de València. És una bona ocasió perquè l'executiu de Camps o el consistori presidit per Rita Barberà es retrobin amb la història pàtria. Precisament el cap del Consell inaugura oficialment el congrés el dia 9 a la Valldigna i la batllessa del cap i casal valencià dona la benvinguda als congressistes al Palau de l'Exposició el dia 13.

El darrer congrés, celebrat a Barcelona i Lleida el setembre de 2000, fou dedicat al món urbà de la Corona d'Aragó, i tres anys abans, a Nàpols, s'homenatjà Alfons el Magnànim. En aquesta ocasió l'esdeveniment ha estat organitzat pel Departament d'Història Medieval de la Universitat de València i compta amb la col·laboració de la Generalitat Valenciana, els ajuntaments de València i Xàtiva, la Diputació de València, el Ministeri de Ciència i Tecnologia, la Biblioteca Valenciana i la Fundació Bancaixa. **D. G.**

rència de la majoria dels fons (Arxiu de la Generalitat, Junta Superior del Principat, documentació de l'ocupació napoleònica, fons monàstics, Consell d'Hisenda de Barcelona, fons municipals i gremials, arxius de protocols i audiències). La República transferí a la Generalitat el fons per decret datat del 5 d'octubre de 1934 (*Gaceta de Madrid* del 6 d'octubre), però els fets d'octubre d'aquell any i la posterior Guerra Civil frustraren la iniciativa. La dictadura no permeté la creació d'un sistema d'arxius català i fomentà la concentració dels fons documentals del Principat a l'ACA. Tanmateix, és durant aquesta època –ja ho havia fet també durant la guerra– quan exercí la direcció de l'arxiu un valencià extraordinari, model de catalanitat i amor al país, Jesús-Ernest Martínez Ferrando, literat i historiador,

qui contribuí a la millora de les instal·lacions del Palau del Lloctinent, com ara amb la construcció de les cambres de seguretat de l'edifici.

La mort de Franco obrí noves expectatives a l'arxivística catalana, però les maneres de la transició, amb les pors derivades, no permeteren el retorn dels fons de l'ACA a les institucions catalanes, com tampoc el retorn dels papers segrestats a Salamanca, i l'ACA continuà –permeteu-me la trivialitat– fent l'haca en la més estricta provisionalitat, gestionat per directors espanyolíssims desinteressats per les qüestions catalanes com de la història del país, mentre encara no se sap res del Patronat promès fa més de vint anys. Maragall i Zapatero tenen ara la paraula.

David Garrido

Documents de l'Arxiu provinents del País Valencià estat reclamats des del Govern Camps a través del home de confiança, tot i que ja fora de l'executiu, Juan González Pons (esquerra). Al costat, la seua institució des del segle XIX fins el darrer trasllat: el Palau del Lloctinent de Barcelona.

Madrid. Allí canvià de nom i el 1782 apareix per primera vegada com "Archivo General de la Corona de Aragón". Ja en el segle XIX es traslladà al Palau del Lloctinent, època de la famosa nissaga arxivera dels Bofarull. Des de 1993 és a un edifici modern, de nova planta, proper a l'estació del Nord de Barcelona.

El 1932, les autoritats de la Generalitat republicana demanaren la transfe-